

per part d'historiadors de greu i civil llenguatge: «era tan gran l'entusiasme que despertaren entre els expedicionaris les predicacions de dos freres dominics, que tots s'afanaven a ajudar al servei dels ginyes» (Ribas de Pina, *Conquesta de Mall.*, 59).

Donada l'extensió de la variant amb *-n-* no palatal en les altres accepcions, es podria pensar que D sigui deguda a un manlleu fet al castellà, on realment també existeix, si bé sembla que amb un caràcter més jargonesc que en català, o més dialectal: l'usa Pérez Galdós, i pertany a la llengua popular de Bilbao («robar, hurtar, quitar, coger», Arriaga, *Lex. Bilb.*, p. 33).¹ però dada la gran extensió dialectal de les formes catalanes en *-nar* en totes les accepcions, crec que ara hem de descartar el castellanisme en aquesta, que retrobem també en el lisboeta *fanar* (MLWagner, *VKR* x, 17). És la mateixa evolució de sentit que en l'argot barc. *fatigar* 'robar' (*li ha fatigat el relloige*); però en català no té realment gens de caràcter argòtic (com vaig dir a tort en el DCEC) sinó merament familiar i expressiu: ho havia sentit sovint a gent com Carles Riba o PCoromines, sense excloure'n el cas de plagi literari.

Passem al problema etimològic i comparatiu. És un mot comú amb l'it. *affannare*, oc., cast. i port. *afanar*, fr. ant. *abaner*, de sentits ben semblants als del català, i estrany, només, al romanès i al reto-romànic; en francès va ser sempre un poc menys vivaç, i ha durat més com a substantiu *aban*, que com a verb, tot i que fins amb valor substantiu ha tingut sempre un abast lingüístic més parcial y menys literari. Mot antic a tot ser-ho en italià (vivacíssim ja en Dante i els toscans dels Ss. XIII-XIV, etc.), i amb doc. segurament encara més remota i abundosa en la llengua dels trobadors (des de cap a l'a. 1000, *Boeci*), car forma part de la fraseologia més típica, i desenvolupada, dels trobadors: «qu'astrucs sojorn' e jai / e malastrucs s'afana», «per midons qu'aissí m'afana», Ventadorn, «e reis que logier atenda / de senhor, be-l deu *afanar*», B. de Born, «que<ela> son *afan* i perdria, si m'entendia cobrar», Zorzi (Rayn. II, 29; *PSW* I, 25), «per ley qui m'a virat bas d'aut, / d'on tem morir, si-l *afans* no m'assoma», Arn. Daniel (Appel, *Chr.*, 25.7), etc.

Un dels punts dificultosos en la comparació fonètica d'aquestes formes es troba en el tractament castellà, on esperaríem *ñ* en lloc de *n*, i *-no* en lloc de *-n* apocopada (anàlogament això últim quant al portuguès *afão*); això, més encara que la *-f-* no aspirada en castellà (més o menys justificable) ens duria a sospitar que en castellà sigui occitanisme degut a la terminologia trobadoresca, car les formes en *-ño* en castellà han estat sempre rares: *afaño* rimant amb *un año*, una vegada en Juan Ruiz (1070c), algun rar cop *afañar* antigament i després *afañau*, *-ada* «enteco, ruïn» parlant sobretot d'espigues i panotxes: però això és enterament excepcional. En rigor podrà explicar-se *afán* com un postverbal a la manera de *desdén*, verbal de *desdeñar*; es podria creure que en el nostre, des del nom s'estengués al verb. Molt d'això degué haver-hi,

en efecte, però reconec que ara no em convenç admetre que la *-f-* s'expliqui per una pronúncia expressiva com la del fr. *aban*, *abaner*, i em sembla que tot i el caràcter bàsicament popular del mot castellà (*afán* es troba ja en el *Cid*, Berceo i altres doscentistes, *afanar* des de mj. S. XIV), podem admetre que, tot i essent hereditari el mot, sota la forta tutela semàntica i literària de l'occità, sofrí aquestes irregularitats de forma.

En tot cas, sigui autòctona pura, o producte d'una transacció provençalitzant, aquesta forma hispanoportuguesa, la italiana, i la major vitalitat de tot el conjunt enfront del francès del Nord, s'oposen a deixar-nos admetre que sigui un mot d'origen germànic, sigui francic o escandinau. Rebutgem doncs resoltament l'etimologia defensada per Bruch (*ZRPb.* XL, 1917, 103; XLIX, 291; LII, 1929, 413) i per Vising (*Nord. Tidsskrift for Filologi* IV, 6, 65) i acceptada només per Gamillscheg (*RGerm.* I, 193-194), o sigui per filòlegs sovint poc crítics en tractant-se de germanismes; fins Wartburg (*FEW* I, 47-48) la rebutjà amb bones raons; M-L., en la 1.ª ed. del *REW*, 252, no preveia cap possibilitat germànica (i a penes arriba en la 3.ª ed. a admetre com a sostenibles les idees del seu deixeble Bruch, en termes del més complet escepticisme). Aquesta idea es pot abandonar del tot, tenint en compte que res de semblant no es troba en les llengües germàniques occidentals ni en gòtic, que en escandinau un *annan* 'guanyar' no apareix més que en alguns dialectes suecs moderns, i que a penes hi ha cap testimoni d'un derivat *af-anna* 'treballar en el camp' en algun text escandinau antic;² en realitat aquests testimonis es deuen haver de considerar, en sentit contrari, com a exemples del cas poc freqüent, però ben comprovat, de romanismes o francesismes en escandinau medieval tardà, que s'ha pogut constatar en mots com *BARATAR*, *BRASA* i algun altre: així es comprèn que aquest esporàdic mot estranger fos incorporat a viva força en una arrel germànica de sentit ben diferent.³

En canvi és versemblant que el nostre mot aparegui ja en alguns textos del grec i del llatí familiars dels segles tardans. És un terme col·loquial i ben poc freqüent, del qual en llatí no tenim testimoni sinó en Apuleu, allí repetidament parlant d'un que procura sortir de maldecaps i embulls, amb explicacions enredades, que a penes barboteja: «haec et alias similes *afannas* frustra ablaterantis» (*blaterantis* «débitur des niaiseries, bavarder»), «ore semiclauso balbutiens nescio quas *afannas*». Ja Götz (*ALLG* II, 341-2, 597) es va plantejar si això tenia relació amb l'it. *afanno*, i Graur (*Rom.* LIV, 1929, 503) hi contesta que sí, citant alguns testimonis grecs d'aquesta expressió.

De fet podem afegir aquí que en els *Ἐθνικά* de Stephanos Byzantios, s. v. (ed. Meineke, 1849, p. 147) es llegeix: «Ἀφάναι ἡρωιον Σικελίας ἄσημον, ἀφού ἢ ἐπὶ Ἀφάνας ἐπὶ τῶν ἀδῆλων καὶ ἐκτετοπισμένων. Τὸ ἔθνικόν, Ἀφαναϊός». ⁴ O sigui que es deia 'anar a *Apha(n)nas*' referint-se a tota cosa obscura, o a coses «étrangères, éloignées» (*ἐκτοπισίω*). En el Thesaurus d'Estienne hi ha encara la mateixa frase